

Magyar altisztek a császári és királyi haditengerészetben

Bálint Ferenc

Főmuzeológus, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum; balint.ferenc@mail.militaria.hu; ORCID: 0009-0006-0357-6613

Abstract

Hungarian Non-Commissioned Officers (NCOs) in the Austro-Hungarian Navy

This paper examines the service of Hungarian citizens in the Austro-Hungarian Navy, with particular focus on non-commissioned officers (NCOs). The first section outlines the structure, training system, and career opportunities within the NCO corps during the final two decades of the Austro-Hungarian Monarchy.

The second section presents four case studies of distinguished Hungarian NCOs. Fülöp Csiszárik served from 1881 to 1918, advancing through the ranks to attain Rank Class VII. (equivalent to frigate captain). Géza Kántor, born in 1877, entered the Navy's boy seaman school at the age of sixteen, later becoming a helmsman NCO; he sustained severe wounds during the Boxer Rebellion in China. István Zubora, a peacetime serviceman, was recalled to active duty during World War I, earning the 1st Class Silver Bravery Medal before continuing his career in the Royal Hungarian Riverine Guard. Lajos Lipka volunteered in 1908, qualifying as both a pipeline specialist and a master diver. During the 1917 Battle of the Strait of Otranto, he was awarded the Golden Bravery Medal – the highest military decoration for NCOs – and sustained severe wounds in combat.

Keywords Austro-Hungarian Navy, non-commissioned officer, military career, World War I, Royal Hungarian Riverine Guard

Bevezetés

Az osztrák–magyar haditengerészet altiszti karában a Monarchia minden főbb nemzetisége képviseltette magát, ideértve a magyarságot is. De míg a haditengerészet magyar származású tisztjeiről számos publikáció látott napvilágot, az altiszti állománykategóriában szolgáló honfitársainkról ritkán esik említés. Jelen tanulmány célja, hogy felhívja a figyelmet azokra a magyar honos tengerész altisztekre, akik a császári és királyi¹ haditengerészet kötelékében katonáskodtak az I. világháborúban és az azt megelőző időszakban. Tanulmányom első felében a cs. és kir. haditengerészet altiszti karát kívánom röviden bemutatni, írásom második részében pedig néhány, megítélésem szerint figyelemre méltó magyar honos tengerész altiszt életpályáját szeretném ismertetni. Csiszárik Fülöpről eddig nem jelent meg publikáció. Az Arany Vitézségi Éremmel kitüntetett Lipka Lajosról csupán *A magyar nemzet aranykönyve 1914-1918* című kötetben olvasható egy rövid ismertető.² Zordon István pályafutását a szerző a *Nagy Háború* blogon ismertette.³ Kántor Géza életének részletes feldolgozása az írásait közre adó kötetben olvasható.⁴

A császári és királyi haditengerészet altiszti kara

A századforduló időszakában a haditengerészet volt a fegyveres erő legmagasabb műszaki színvonalon álló haderőneme. A hadihajók igen összetett szerkezetek voltak, egy korabeli dreadnought-típusú csatahajó egyenesen műszaki csodának számított a kortársak szemében. E harci szerkezetek működtetése és karbantartása jól képzett és motivált emberanyagot kívánt, amelynek felkészítését és irányítását jelentős részben az altisztek végezték. Ők voltak az összekötő kapocs a tiszti kar és az általános hadkötelezettség alapján szolgáló legénységi állomány között.

A mai fogalmaink szerinti hivatásos altiszti kar utánpótlását két fő forrásból nyerte: egyrészt a haditengerészethez behívott sorkötelesek

1 A továbbiakban: cs. és kir.

2 *Aranykönyv* 1921: 235–236.

3 Bálint 2023.

4 Bálint–Isztin–Hideg (szerk.) 2024.

(korabeli kifejezéssel állításkötelesek) az előírt négy év aktív szolgálat után továbbszolgálatot vállalhattak, s a megfelelő képességek elsajátításával magasabb altiszti rendfokozatba is előléphettek. A haditengerészet legénységi állományát elsősorban az Adria partvidékéről egészítették ki, de ide kapott behívót mindenki, akinek a polgári foglalkozása a hajózáshoz kapcsolódott (kereskedelmi tengerészek, halászok, folyami hajósok stb.). A haderőnem önként jelentkezőket is fogadott, az ifjak a 17. életév betöltése után állhattak be.⁵ Az újoncokat hathetes, általános alapkiképzésnek vetették alá, majd szétosztották őket, hogy megkapják a szakfelkészítést a 14 haditengerészeti szakág valamelyikében.⁶ A négyéves szolgálati idő ugyan egy évvel tovább tartott, mint a szárazföldi haderőben, de az ezt követő ötéves tartalékos időszak alatt békében nem hívták be az állományt fegyvergyakorlatokra.⁷

Az altisztek másik forrását az úgynevezett hajósinas-iskolák növendékei jelentették. Ide 14-17 esztendőes fiúkat vettek fel a Monarchia egész területéről. Felvételnél elsősorban a fizikai állapotot nézték, a színvakság például kizáró ok volt. Az iskolai bizonyítványokat be kellett mutatni, de meghatározott tanulmányi eredményt nem írtak elő. Mivel a haditengerészet szolgálati nyelve a német volt, a németül nem tudó növendékeket nyelvi előkészítő tanfolyamra írták be. A képzés két évig tartott, a fiatalabbakat visszatartották, amíg be nem töltötték a 17. életévüket, amikor már beléphettek a haditengerészet állományába. Két helyszínen működött iskola: Polában gépész-, elektrogépész-, illetve zenész-növendékeket képeztek, a többi szakághoz pedig Sebenicóban.⁸

A tanév szeptember 1-jétől július 31-ig tartott, áprilistól júliusig iskola-hajókon folyt a gyakorlati oktatás. Az elméleti tárgyak a következők voltak: vallás, olvasás, írás, számolás, földrajz, mértan, történelem, német és horvát nyelv, valamint egyéb katonai és tengerészeti tárgyak. Gyakorlati oktatás során a következő készségeket kellett elsajátítani a növendékeknek:

5 1889. évi VI. törvénycikk a véderőről.

6 A szakágak a következők voltak: aknász (*Minendienst*), egészségügyi (*Sanitätsdienst*), elektromos (*Elektrodienst*), élelmező (*Proviantdienst*), fedélzeti (*Deckdienst*), fegyveres (*Waffendienst*), gépész (*Maschinendienst*), kormányos (*Steuerdienst*), munkás (*Arbeiterdienst*), repülő (*Fliegerdienst*), távíró (*Telegraphendienst*), torpedós (*Torpedodienst*), tüzér (*Artilleriedienst*), zenész (*Musikdienst*).

7 Reményi (ford.) 1914: 61–62.

8 Ma: Šibenik, Horvátország.

katonai és tengerészeti gyakorlatok és munkák, csónakban evezés és vitorlázás, kormányzás, kézi fegyverek és ágyúk kezelése, lövészet, torna, úszás, műszaki kézimunka. Az oktatás ingyenes volt, a hajósinasok természetbeni ellátást és zsoldot is kaptak, ennek fejében az iskola után a négyéves rendes szolgálati időn túl az elvégzett tanévek után 1-1 további évet kellett leszolgálniuk.

Az iskola elvégzése után a növendékek a tanulmányi eredményeik alapján megállapított rendfokozatban kezdhették meg szolgálatukat a haditengerészetnél. A legkiválóbbak címzetes negyedmesterként,⁹ az elégtelennel végzők 2. osztályú matrózként (azaz rendfokozat nélkül) vágtak neki a szolgálatnak.

Az iskolák helyeinek feltöltésére a hatóságok hirdetményeket tettek közzé a hivatalos lapokban, amelyek a világháború kitörése előtt kezdtek megjelenni hazánkban is.¹⁰ A felhívások közölték a felvételi feltételeket és a tanulmányokra vonatkozó információkat, olyan részletességgel, hogy még a növendékeknek szánt napi menü is szerepelt bennük.

A leendő altiszteket a hosszú távú karrier lehetőségével kecsegtették. Ez a lehetőség a sorállományból továbbszolgálók előtt is nyitva állt, azonban a hajósinas-iskolákból kikerülők az alaposabb felkészítés miatt előnyben voltak a magasabb rendfokozatok elérésében.

Aki a vállalt szolgálati idő végén le kívánt szerelni, az végkielégítésre volt jogosult, amely nyolc év után akár a 2800 koronát is elérhette. Ez jelentős összegnek számított, és elegendő volt akár egy kisebb vállalkozás beindításához, esetleg ingatlan megvásárlásához.

12 év szolgálat után a leszerelő úgynevezett szolgálati igazolványt is kapott. A kiszolgált altisztek alkalmazásáról szóló 1873. évi II. törvény¹¹ értelmében Magyarországon a közszolgálatban, illetve az államilag segélyezett vasúti, gőzhajózási és egyéb vállalatoknál bizonyos pozíciókat a fent említett szolgálati igazolvánnyal rendelkező volt altiszteknek kellett fenntartani. Ezek jellemzően fix fizetéssel, természetbeni juttatásokkal (például lakhatás), és ami a leglényegesebb: nyugdíjjal járó állások voltak.

9 A haditengerészetnél a szárazföldi hadsereg tizedesének két rendfokozat felelt meg, az alacsonyabb rangú *Marsgast* (rajos) és a magasabb rangú *Quartiermeister* (negyedmester).

10 A cs. és kir. haditengerészeti altiszti iskolába való felvétel. 7523/1913. Eln. BM rendelet. *HVHL*, (1914/12.) 1914. március 19. 90–94.

11 1873. évi II. törvénycikk a kiszolgált altisztek alkalmazásáról.

Legénységi és altiszti fizetések a cs. és kir. haditengerészetben, 1913*									
	2. o. matróz	1. o. matróz	rajos	negyed-mester	mestersegéd	alhajómester alacsonyabb illetékkel	alhajómester magasabb illetékkel	törzs-hajómester	főtörzs-hajómester
fizetés, illetőleg zsold, ruházati illetménnyel és szolgálati jutalékkal együtt.	292	343,1	438-1058,5***	511-1095***	657-1314***	1460	1642,50	1920	2160
szolgálati pótlék hajómesterek részére évenként*					146	219		255,50	292
szakpótlék évenként*	73	73	146	146	219	219	219	219	
Hajózási élelmi pénz szolgálatba állított hajókon évenként	Természetben való ellátás vagy élelmi pénz naponként 1.25 K-tól 2,25 K-ig					547,50		1095	1095
						1095**		2190**	2190**
pótléki illetékek külföldön naponként	0,15	0,18	0,30	0,60	0,90	1,20		1,50	1,50
						1,50**		2,25**	2,25**
* Mindkét pótlék egyszerre nem jár ** Földközi-tengeren kívül *** Szolgálati évek függvényében, a legmagasabb összeg a 11. szolgálati évtől									

* A cs. és kir. haditengerészeti altiszti iskolába való felvétel. 7523/1913. Eln. BM rendelet.
 HVHL, (1914/12.) 1914. március 19. 90–94.

Az ilyen pozíciók betöltését célzó hirdetéseket többek közt a *Honvédségi Közlönyben* tették közzé.¹² A vasúttársaságok is előszeretettel foglalkoztattak volt haditengerészeket, elsősorban a gépészeti szakágban szolgálókat, hiszen a korban a gőzvontatás volt a legelterjedtebb, a hadihajók pedig szintén gőzmeghajtásúak voltak.

18 év leszolgálása után a haditengerészet is teljes nyugdíjat biztosított.

A törzsaltiszti rendfokozatok elérésén túl a gépészeti szakághoz tartozók számára további előmeneteli lehetőség is nyitva állt. Ők a megfelelő vizsgák teljesítése után átléphettek a haditengerészet tisztviselői karába (*Marinebeamten*).

A tisztviselői kar alatt összefoglalóan azt a személyzetet értjük, amely a haditengerészet működtetéséhez elengedhetetlenül szükséges hivatali munkát, illetve – nem közvetlenül katonai jellegű – technikai háttérfeladatok irányítását végezte. Ide tartozott a nagyobb hadihajók gépészeti berendezéseinek üzemeltetése is. Jellemzően a torpedórombolókon már a tisztviselői karba tartozó, úgynevezett gépüzemvezető (*Maschinenbetriebsleiter*) irányította a gépházat, míg a kisebb hajókon ezt a feladatot gépész altisztek végezték.

A tisztviselők számos tekintetben hasonlítottak a tengerésztisztekhez; ruházatuk például tiszti jellegű volt. Más tekintetben azonban szigorúan elkülönültek a lényegesen magasabb presztízsű tisztikartól. A tisztviselőket a tisztekhez hasonlóan rangosztályba (fizetési fokozatba)¹³ sorolták be. A tisztviselők rangosztálya azonban jóval szűkebb jogosítványokat adott, mint a tiszti rendfokozat.

A tisztviselőnek csak a saját szakágán belül, valamint a legénység felé volt parancsadási joga; más szakág, illetve a katonaállományú tengerésztisztek felé még magasabb rangosztály esetében sem. (Ettől függetlenül természetesen a tiszteletadás kijárt nekik.)

12 A teljesség igénye nélkül a következő munkakörökkel találkozhatunk a *Honvédségi Közlöny* „Pályázati hirdetmény” című rovatában 1887 és 1918 között: egyetemi laboráns, múzeumi kapus, révkalauz, útmester, kézbesítő, hídvámszedő, állatorvosi akadémia loápoló, vármegyei vagy városi hajdú, erdőőr, épületgépész, épületfűtő, könyomdász (a fénymásoló korabeli megfelelője), laktanyafelügyelő, folyamfelügyelő, pedellus, állami becsüs, múzeumi laboráns (műtárgyvédelmi szakember), útkaparó, fegyőr, sóhordár, hivatalszolga, pénzügyőr, írnok, mázsatiszt.

13 A rangosztályokat (*Rangklasse*), melyek egyszersmind fizetési fokozatok is voltak, római számok jelölték. Békében a legmagasabb, III. rangosztály a tengernagyot, míg a legalacsonyabb, a XII. a tengerész zászlóst jelentette.

Mindezek ellenére a haditengerészetnél jellemzően nagy becsben tartották a jól képzett, általában több évtizedes szolgálati múlttal rendelkező, tapasztalt gépüzemvezetőket.

A gépüzemvezetők számára a VI. (sorhajókapitány/ezredes) rangosztály is elérhető volt, azzal a megkötéssel, hogy a haditengerészet állományában csak egy fő lehetett ebben a pozícióban (legfőbb gépüzemvezető). A többség számára a IX. (sorhajóhadnagy/százados) rangosztály jelentette a pályafutás csúcsát.

Magyar honos altiszti életpályák

Tanulmányom második felében négy magyar honos személy pályafutását szeretném ismertetni, akik a cs. és kir. haditengerészet kötelékében altisztként szolgáltak. A magyar honos haditengerészek pályafutásának kutatása a forráshiány miatt igen nehéz (ez valamennyi állománykategóriát érinti), mivel az elsődleges adatforrást jelentő, minden katonai szolgálatot teljesítő személyről vezetett anyakönyvi lapok (*Grundbuchblatt*) esetükben többnyire nem maradtak fenn. E dokumentumokat az 1920-as években az osztrák fél ugyan átadta Magyarországnak, de feltehetőleg az 1950-es évek folyamán kiselejtezték.¹⁴

A budapesti Hadtörténelmi Levéltár tiszti személyügyi iratai közt is található olyan adatok, amelyek a korábbi osztrák–magyar haditengerészet altisztszjeire vonatkoznak. Ez olyan személyek esetében lehetséges, akik 1918 után a m. kir. Folyamőrség, illetve a m. kir. Honvéd Folyami Erők kötelékében szolgáltak tovább és ott tiszti (tisztviselői) rendfokozatot értek el. E személyi anyagok mennyisége változó, de többnyire találhatók bennük adatok az 1918 előtti szolgálatra vonatkozóan.

Ugyancsak hiányzik a haditengerészet tagjaira vonatkozó kitüntetési javaslatok túlnyomó többsége is, így sajnos számos esetben csak az elismerés tényét ismerjük, de az okát nem.¹⁵

14 Dr. Kiss Gábor alezredes, HM HL levéltárvezető szíves közlése. Ez vonatkozik azokra is, akik 1914 előtt teljesítettek szolgálatot, de a háborúban újra behívták őket tartalékosként.

15 Dr. Kiss Gábor alezredes, HM HL levéltárvezető szíves közlése.

Az említett forráshiány miatt átfogó, statisztikai alapú kutatásra nincs lehetőség, ezért igyekeztem olyan személyeket kiválogatni, akiknek életpályája viszonylag jól adatolható és egyúttal figyelemre méltó is. Csiszárik Fülöp, aki szintén altisztként kezdte szolgálatát, jelen ismereteink szerint a legmagasabb pozíciót elért magyar honos személy volt az osztrák–magyar tengerész tisztviselői karban. Kántor Géza, a kínai boxerlázadásban megrokkant kormányos altiszt, értékes visszaemlékezést hagyott maga után a világháború utóról, amelyben részt vett. Zubora István az I. világháború alatt a Dunán teljesített szolgálatot, helytállásáért ki is tüntették. Lipka Lajos megkapta a legénységi állományúak számára adható legmagasabb hadikitüntetést, az Arany Vitézségi Érmet,¹⁶ és cselekedeteivel befolyásolta az otrantói csata kimenetelét.

Utóbbi két személy azért is érdekes, mivel a tengerészet legénységi állományú tagjainak viszonylag kevesebb lehetőségük volt egyéni cselekedetekkel hadi érdemeket szerezni az I. világháború folyamán. A tengeri flotta nagyobb egységei ritkán kerültek ütközetbe, míg a tengeralattjárók legénységét általában kollektíven jutalmazták egy-egy sikeres bevetés után. Egyéni érdemek szerzésére leginkább a tengerészrepülőknél volt lehetőségük. Kivételt jelentett a dunai hajóhad állománya, hiszen a folyami egységekre komoly veszélyt jelentett az ellenséges parti tüzérség, illetve az aknazárak.

A bemutatott négy személy közül hárman békeidőben, önként jelentkeztek tengerésznek, de szolgáltak háborúban is. Ketten súlyos, marandandó sérülést is szenvedtek, ami egyikük számára a katonai karrier végét jelentette.

Kiválasztásukkor figyelembe vettem a fennmaradt adatok mennyiségét is, tekintettel a fent említett forráshiányra. Kántor Géza eredeti anyakönyvi lapja szerencsés módon megmaradt a KA őrizetében, feltehetőleg amiatt, hogy az I. világháborúban már nem teljesített szolgálatot és jóval korábban kivált a haditengerészet kötelékéből. Csiszárik Fülöp és

16 Jelen ismereteink szerint Lipkán kívül ezt az elismerést két magyar honos tengerész kapta meg: Déry Ernő (1894–1964) zászlós és Schuss (Schusz) Béla (1890–1914) gépészségéd, utóbbi posztumusz. Mindketten az 1914. augusztus 16-án elsüllyesztett SMS Zenta cirkáló legénységéhez tartoztak. Ezenfelül öt magyar honos tengerészrepülő kapott Arany Vitézségi Érmet: Bartha Edgár, Kolos Kálmán, Lucic Miklós, Molnár János, valamint Vámos Lajos. Közülük csak Molnár János volt altiszt, és az egyetlen, aki túlélte a világháborút.

Zubora István hadikitüntetéseinek javaslatai ugyancsak kivételes módon fellelhetőek a bécsi archívumban. Zubora és Lipka 1918 után a Folyam-őrség, illetve a Honvéd Folyami Erők kötelékében teljesítettek szolgálatot. Az ebben az időszakban keletkezett anyakönyvi lapjaikat a Hadtörténelmi Levéltár őrzi, ezekben található adatok a korábbi szolgálatukra vonatkozóan is.

Csiszárík Fülöp 1863-ban született egy Szepes vármegyei ruszin faluban, Osztornyán.¹⁷ Négy osztályt végzett az iglói evangélikus főgimnáziumban,¹⁸ majd 1881-ben önként jelentkezett a cs. és kir. haditengerészetbe, ahol a gépészeti szakághoz került. Tíz év szolgálat után, 1891-re sikerült elérnie a törzsaltiszti rendfokozatot (*Maschinen-wärter*).¹⁹ 1893-ban már átvették a tisztviselői karba, mint 3. osztályú gépüzemvezetőt.²⁰

1905–1906-ban az *SMS Panther* cirkáló fedélzetén gépüzemvezetőként vett részt a hajó missziós útján,²¹ amely a Szuezi-csatornán áthaladva Délkelet-Ázsiát, Ausztráliát és Új-Zélandot is érintette. 1905 áprilisában Afrika szarvánál a cirkáló találkozott az orosz Balti Flotta két, Japán felé tartó hajórajával,²² majd kikötöttek Etiópiában, ahol a parancsnok, Ludwig von Höhnelt fregattkapitány látogatást tett II. Menelik császárnál.²³

Csiszárík ezután többek közt az *SMS Zenta*,²⁴ az *SMS Szigetvár*²⁵ cirkálókon és az *SMS Budapest*²⁶ partvédő páncéloson is szolgált gépüzemvezetőként. 1909-ben kiváló szolgálata elismeréseként Koronás Arany

17 Ma: Osturňa, Szlovákia.

18 Pákh (szerk.) 1876: 22.

19 *REL KM*, 1892. november 15. 70.

20 ÖStA KA MGBBL Kt. 45/a Csiszarik Filipp. Az ő esetében a KA őrizetében az első anyakönyvi lapja maradt fenn, amely a belépésétől 1893-ig, a tisztviselői karba való átkerüléséig tartalmaz adatokat.

21 Szentimrey 1927: 7–8.

22 A Zinovij Rozsesztvenszkij tengernagy és Nyikolaj Nyebogatov ellentengernagy által vezetett orosz Második és Harmadik Csendes-óceáni Hajóraj május végén megsemmisítő vereséget szenvedett a csuzimai csatában.

23 Aichelburg 2002: 344.

24 *REL KM*, 1908. június 16. 190.

25 *REL KM*, 1909. január 16. 191.

26 *REL KM*, 1912. május 16. 227.

Érdemkeresztrel tüntették ki.²⁷ 1915-ben megkapta a porosz királyi Koronarend 3. osztályát.²⁸

A román hadbalepés után a *Dunaflotilla* műszaki referenseként részt vett az Al-dunai harcokban. 1916. október 1-jén önként jelentkezett az SMS Szamos monitor fedélzetére, amelyet a 4. monitorcsoport részeként a harcban megsérült 3. monitorcsoport²⁹ felváltására küldtek. A következő napon a Szamos a bulgáriai Szvistov melletti Cinghinarele-szigetnél a román tüzérség tüzebe került és számos találatot kapott. Csiszárikot a sérülések kijavításában való részvételéért Koronás Arany Érdemkeresztrel tüntették ki.³⁰

1917-ben a *Dunaflotilla* műszaki referenseként mutatott általános teljesítményéért, a gépek karbantartása és a gépészeti szolgálat szervezése terén kifejtett munkája elismeréséül a Ferenc József-rend lovagkeresztjét kapta meg hadidíszítménnyel.³¹ Októberben nyugállományba helyezték, azonban a háború végéig tovább szolgált gépüzemvezetőként a *Hebe*³² nevű gőzösön.³³

1918-ban I. osztályú főgépüzemvezetővé³⁴ léptették elő (VII. rangosztály, alezredesnek megfelelő).³⁵ A háború után Sopronban élt 1936-ban bekövetkezett haláláig.³⁶

Kántor Géza 1877. március 7-én született a Somogy vármegyei Inkén. A csurgói református gimnáziumból három osztály elvégzése után kimaradt,

27 BK, (1909/228.) 1909. október 7. 1.

28 BK, (1915/107.) 1915. május 8. 7.

29 Az SMS Bodrog és az SMS Kőrös monitorokat több találat érte a román tüzérségtől. (Wulff-Sokol 1934: 90.)

30 ÖStA KA OBA N.123136.

31 ÖStA KA OBA N.196468.

32 A Duna Gőzhajózási Társaság 1905-ben épült oldalkerekes személyszállító gőzöse a *Dunaflotilla* parancsnoki hajója volt.

33 Wulff-Sokol 1934: 257.

34 A haditengerészet állománytáblája szerint békeidőben mindössze ketten viselhették ezt a rendfokozatot, de még 1918 nyarán is csupán négy aktív I. osztályú főgépüzemvezető volt. (REL KM, 1918. 77.)

35 BK, (113.) 1918. május 17. 5.

36 *Friss Ujság*, (1936/76.) 1936. április 1. 7. Csiszárikot a soproni Szent Mihály temetőben helyezték örök nyugalomra, a temetőgondnokság tájékoztatása szerint a maradványait később a hozzátartozók exhumáltatták és elvitték.

majd 1892-ben jelentkezett a cs. és kir. haditengerészet Sebenicóban működő hajósinas-iskolájába. Itt 1895-ben végzett, és mint I. osztályú matróz lépett be a haditengerészet kötelékébe.³⁷ 1895–1897 folyamán az *SMS Saida* legénységébe beosztva világméretű úton vett részt. Az expedíció útvonala érintette a Gibraltári-szorost, Brazíliát, Uruguayt, a Magellán-szorost, Chilét, Francia Polinéziát, Hawaiit, Japánt, Kínát, Hongkongot és Szingapúrt, majd a hajó a Szuezi-csatornán át tért vissza a Földközi-tengerre. Az 543 napos utazás során a *Saida* 33 000 tengeri mérföldet (61 116 km) tett meg.³⁸

1897-ben az *SMS Wien* partvédő páncélos fedélzetén részt vett a Viktória királynő gyémántjubiléumára rendezett flotta felvonuláson. E két útjáról feljegyzéseket készített, amelyek családja hagyatékában fennmaradtak. 1900-ban kormányosnegyedmesterként az *SMS Kaiserin und Königin Maria Theresia* cirkálón szolgált, amely Kínában részt vett a boxerlázadás leverésében. Szeptember 20-án a Peitang-erőd ostromakor a hajó szárazföldi különítményének tagjaként egy robbanásban súlyosan megsebesült, bal szemét elvesztette.³⁹ Egy orosz tábori kórházban ápolták. Hazatérése után adminisztratív pozíciót ajánlottak neki a haditengerészetnél, de ő inkább hadirokkantként leszerelt, és állami szolgálatban, postamesterként helyezkedett el Bólyon, majd Monoron. Az oroszok a Szent György-kereszt IV. osztályával tüntették ki,⁴⁰ amelyet az I. világháború kitörésekor Kántor Géza az uralkodó katonai irodája útján visszaküldött. 1925. június 30-án hunyt el Monoron.⁴¹

Zubora (Zordon) István⁴² 1887. június 14-én született a Komárom vármegyei Dunaalmáson. Két gimnáziumi osztály elvégzése után⁴³ a budapesti Községi Iparrajziskolában szerzett műszerészi képzettséget.⁴⁴ Minden

37 ÖStA KA MGBBL Kt. 109. Kántor Geza.

38 Aichelburg 2002: 381.

39 A robbanás megölte Pap Lajos tengerészhadapródot és Damian Klanzig matrózt. Kántor Géza mellett további két fő súlyosan, tíz fő könnyebben megsebesült.

40 BK, (1904/17.) 1904. január 22. 1.

41 Kántor Géza útinaplóit, valamint pályafutásának részletes bemutatását lásd: Bálint–Isztin–Hídeg 2024.

42 Részletes életrajzát lásd: Bálint 2023.

43 Katona (szerk.) 1902: 40.

44 Ágotai (szerk.) 1905: 49.

bizonynal ennek köszönhetően hívták be sorkatonai szolgálatra 1907-ben a cs. és kir. haditengerészethez, ahol a gépészeti szakághoz került.

Leszerelése után nem sokkal, az 1912-es mozgósításkor behívták, majd a világháború kitörése után ismét. 1915. március 1-jével tartalékos gépgondozó-segédből (szakaszvezető) algépgondozóvá (őrmester) léptették elő a tartalékállományban.⁴⁵

1916-ban gépész altisztnak osztották be a dunai flotillában szolgáló *SM Pb*⁴⁶*Compóra*.

Hajójával részt vett az 1916 október első hetében a Dunán, Rjahovónál⁴⁷ létesített román hadihíd elleni akcióban. Az itt mutatott teljesítményéért, illetve a *Compón* keletkezett üzemzavar gyors elhárításáért I. osztályú ezüst Vitézségi Éremmel tüntették ki,⁴⁸ valamint elnyerte a bolgár Katonai Érdemrend (*3a военна заплата*) VI. osztályát.⁴⁹

A világháború után a m. kir. Folyamőrség kötelékében szolgált tovább. 1927-ben vitézzé avatták, ennek kapcsán nevét “Zordon”-ra magyarosította. 1940-ben egészségi állapotára való tekintettel, saját kérelmére nyugállományba helyezték, folyamőr szertári főtisztviselő (százados) rendfokozatban.⁵⁰ Szolgálatát a Magyar Arany Érdemkereszt adományozásával ismerték el.⁵¹ Nyugállományba vonulásakor ő volt a Folyamőrség gépüzemvezetői szakágának rangidőse.⁵² 1944. február 27-én hunyt el Budapesten.⁵³

Lipka (Lipkay) Lajos 1887. augusztus 2-án született Budapesten. Édesapja hajógépész volt, így családi vonalon is kötődött a tengerészethez.⁵⁴ Besztercebányán hat elemi és két polgári iskolai osztályt végzett el, majd 1908-ban önként jelentkezett a cs. és kir. haditengerészethez. Polában gépészképzést kapott, később úgynevezett belső csőhálózati, valamint bűvár vizsgát

45 PVBL KM, (1915/16.) 1915. május 1. 43.

46 Patrouillenboot = őrnaszád.

47 Ma: Orjahovo, Bulgária.

48 ÖStA KA MBA 730605.

49 PVBL KM, (1918/10.) 1918. február 23. 74.

50 HK, (1940/17.) 1940. június 1. 129.

51 HK, (1940/36.) 1940. november 18. 423.

52 Rangsor, 1940: 785.

53 HM HL OVSZ FB 1387. doboz/Zordon István.

54 HM HL AKVI 10371 Lipkay Lajos.

is tett. A második Balkán-háború alatt az *SMS Triton* torpedónaszádon szolgált, mint 2. gépüzemvezető altiszt. Az *SMS Novara* fedélzetén vett részt az 1915. május 24-én Porto Corsini ellen végrehajtott támadásban, amiért kiérdemelte az I. osztályú Ezüst Vitézségi Érmet.⁵⁵

Ugyanezen a hajón szolgált 1917. május 15-én, az otrantói csatában. A *Novarát* ért ellenséges találatok okozta károk elhárításában Lipka Lajos aktívan részt vett, eközben súlyosan megsebesült, bal szemét elvesztette. Helytállását, mellyel hozzájárult a cirkáló harcképességének fenntartásához, Arany Vitézségi Érem adományozásával ismerték el,⁵⁶ illetve elnyerte a német Vaskereszt 2. osztályát is.⁵⁷

Maradandó fogyatékosága ellenére megmaradt a szolgálatban, sőt 1918 után a Folyamőrségnél alkalmazták, mint gépüzemvezetőt. 1924-ben vitézzé avatták, nevét ekkor magyarosította Lipkay-ra.⁵⁸ 1926-ban I. osztályú gépüzemvezetőként vonult nyugállományba. 1936 és 1939 között a Baranya vármegyei Vitézi Szék széktartójaként működött.⁵⁹ 1939-től a IV. híradó zászlóaljnál szolgált anyagi tisztként. 1942-ben a honvéd vezérkar főnöke okirati dicséretben részesítette az anyagi szolgálat terén mutatott teljesítményéért.⁶⁰ 1944-ben a pécsi 11. tábori tüzérosztályhoz hívták be szolgálattételre.⁶¹ 1962. december 10-én hunyt el Baján, sírja a Rókus temetőben található.

Konklúzió

A négy vizsgált személy közül Csiszárik Fülöp jutott a ranglétra legmagasabb fokára. Életpályája jól példázza azt, hogy milyen karriert futhatott be egy jó képességekkel megáldott altiszt a haditengerészet kötelékében. Esetében természetesen az is közrejátszott, hogy a háborús beosztása lehetővé tette számára az érdemszerzést: a *Dunaflotilla* harcoló

55 PVBL KM, (1915/27.) 1915. július 3. 74.

56 PVBL KM, (1917/34.) 1917. június 30. 275.

57 PVBL KM, (1917/41.) 1917. augusztus 11. 327.

58 BK, (171.) 1927. július 30. 2.

59 MTCNT, 1938. (XLVI. évfolyam) 29.

60 HK, (1942/9.) 1942. március 3. 150.

61 HM HL OVSZ FB 1376. doboz/Lipkay Lajos.

részének műszaki referenseként komoly felelősség hárult rá, de sikeresen megbirkózott a feladattal.

Kántor Géza emlékirataiban sajnos nem tért ki arra, hogy milyen pályakép állt előtte a haditengerészetben. Sebesülésekor az előzetesen vállalt szolgálati ideje még nem telt le. Kormányosként nem kerülhetett át a tisztviselői karba, mivel ott ez a szakág nem létezett. Ha a haditengerészetben marad, 25–30 éves szolgálat után a főtörzskormányosi (*Oberstabsteuermann*) rendfokozat jelenthette volna számára a pályafutás csúcsát. Rokkantságára való tekintettel adminisztratív beosztást kínáltak neki, ami minden bizonnyal valamiféle irodai vagy más kisegítő munkát jelentett volna, a rangosztályba nem sorolt havidíjasok állománycsoportjában.⁶² Ő azonban a civil élet mellett döntött, így hadirokkantként állami állásban tudott elhelyezkedni.

Zubora és Lipka pályafutása nagyjából egyszerre indult, előbbi hadköteleesként, utóbbi önkéntesen lépett be a haditengerészethez. A háború alatt mindkettőjüket kitüntették. Lipka súlyosan megsebesült (ugyanúgy a bal szemét vesztette el, mint Kántor Géza), ennek ellenére megmaradt a szolgálatban, és – ekkor még – nem helyezték adminisztratív beosztásba. A háború után mindketten tovább szolgáltak. Szakképzettségükre szükség volt a Folyamőrségnél, ami biztos megélhetést kínált számukra. Egyaránt századosi rendfokozatig jutottak, iskolai végzettségük ennél magasabb szintet nem is tett volna lehetővé, bár a Folyamőrség szervezetén belül Zubora ezzel a rendfokozattal jutott el szakmája csúcsára. Békeidőben a cs. és kir. haditengerészetnél feltehetőleg ugyanez a rendfokozat lett volna számukra az elérhető maximum.

62 Ide tartoztak többek közt a haditengerészeti fogház foglárjai, a szertáraknál alkalmazott mesterszakmunkások, illetve az irodai kisegítő személyzet tagjai.

Források

Hadtörténeti Múzeum Hadtörténelmi Levéltár (HM HL)

Anyakönyvi lap (AKVI)

Országos Vitézi Szék Felszámoló Bizottsága (OVSZ FB)

Österreichisches Staatsarchiv Kriegsarchiv, Wien (ÖStA KA)

Marine-Belohnungsantrag (MBA)

Marine-Grundbuchsblätter (MGBBL)

Offiziersbelohnungsanträge (OBA)

1873. évi II. törvénycikk a kiszolgált altisztek alkalmazásáról

1889. évi VI. törvénycikk a véderőről

A m. kir. Honvédség, Csendőrség és Méneskar katonaállományú tisztjeinek rangsorolása (Rangsor), 1940.

Budapesti Közlöny (BK), 1904–1927.

Friss Ujság, 1936.

Heves Vármegye Hivatalos Lapja (HVHL), 1914.

Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára (HK), 1940.

Magyarország tiszti cím- és névtára (MTCNT), 1938.

Personalverordnungsblatt für die k. u. k. Kriegsmarine (PVBL KM), 1915–1918.

Rangs- und Eintheilungs-Liste der k. u. k. Kriegs-Marine (REL KM), 1892–1912.

Szentimrey Lajos 1927: Egy soproni öreg tengerész emlékei öt világrész csodáiról. *Sopronvármegye*, 1927. december 25. 7–8.

Hivatkozott irodalom

Aichelburg, Wladimir 2002: *Register der k. (u.) k. Kriegsschiffe - Von Abbondanza bis Zrinyi*. Graz, Wien.

Ágotai Lajos (szerk.) 1905: *A székesfővárosi községi iparrajziskola 1904-1905. iskolaévi értesítője*. Budapest.

A magyar nemzet aranykönyve 1914-1918. Budapest, 1921.

Bálint Ferenc 2023: Egy vitézzé avatott matróz azonosítása. *Nagy Háború blog*
https://nagyhaboru.blog.hu/2023/03/09/egy_viteze_avatott_matroz_azonositasi – utolsó letöltés: 2024. november 5.

Bálint Ferenc – Isztin Gyula – Hideg István (szerk.) 2024: *A chinai hős – Kántor Géza története*. Szombathely.

Katona Mihály (szerk.) 1902: *A kecskeméti államilag segélyezett Evangéliumi Református Főgymnasium értesítője az 1901-902-ik iskolai évről*. Kecskemét.

Pákh Károly (szerk.) 1876: *Az Iglói Ágostai Hitvallású Evangélikus Főgymnasium évi jelentése az 1876/7-ik tanévről*. Igló.

Reményi Ferenc (ford.) 1914: *Tengerészet. Tansegédlet a hadsereg és a honvédségek tisztjei és tiszti iskolái számára*. Budapest.

Wulff, Olaf – Sokol, Hans Hugo 1934: *Die österreichisch-ungarische Donauflotte im Weltkrieg 1914-18*. Wien–Leipzig.